

SOCIJALISTIČKA POLJOPRIVREDNA PODUZEĆA*

Socijalistička poljoprivredna poduzeća u Jugoslaviji obuhvaćaju: poljoprivredna dobra, ekonomije poljoprivrednih ustanova i škola, SRZ i gospodarstva općih poljoprivrednih zadruga.

U razvoju poljoprivrede socijalističke Jugoslavije poljoprivredna poduzeća imaju vrlo značajne slijedeće zadatke: da svojom proizvodnjom ubrzaju porast ukupne poljoprivredne proizvodnje, da povećaju produktivnost rada, smanje troškove proizvodnje i postanu utjecajan faktor na tržištu poljoprivrednih proizvoda, da svojim modernim načinom rada utječu na intenziviranje poljoprivrede u cjelini i da izvrše pionirsku ulogu u modernizaciji procesa proizvodnje u borbi za maksimalno moguće i ekonomski opravdane prinose, uz to da svojim djelovanjem jačaju i razvijaju socijalističke odnose na selu. Činjenica, da ova gospodarstva raspolažu već velikim kapacitetima i da zapošljavaju relativno velik broj ljudi – (tabela broj 1.) – jasno nam govori, da ona raspolažu osnovnim preduslovima, da mogu sa puno uspjeha ud-

voljavati navedenim zadacima. To pogotovo, ako imamo u vidu da ti kapaciteti pokazuju snažan razvoj iz godine u godinu, što možemo konkretno ilustrirati primjerom dinamike osnovnih sredstava i pozitivnim promjenama u njihovoj strukturi kod poljoprivrednih dobara u NR Hrvatskoj u zadnjih 6 godina. (tabela br. 2.)

Tabela 2. u milionima d

Go-dina	Zemlji-šte	Grad. objekti	Oprema	Nasadi	Stoka	Ukupno
1954	—	9,580	2,825	167	774	13,349
1956	—	11,203	7,661	515	1,595	20,970
1959	11,781	15,351	16,665	1,072	4,932	49,803

Tabela 1 DRUŠTVENA POLJOPRIVREDNA PODUZEĆA

	Br.	osoblje	zadrugari	polj. struč.	zemljište	pše-nica	ku-kuruz	konji	goveda	ovce	svinje	trak-tori	miner. gnojiva t
P. dobra	689	63.000	—	2 641	631.000	25q/ha	43q/ha	13.000	140.000	253.000	217.000	7.290	316.000 t
Ekonomije, ust. i škola	291	9.500	—	1.200	109.000	24q/ha	40q/ha	3.936	9.415	19.916	9.497	622	13.500 t
S R Z	376	—	55.560	638	205.000	23q/ha	40q/ha	7.485	54.685	117.633	123.315	3.274	154.700 t
Gospod. OPZ	3.000	58.400	1.370.000	3.084	288.000	—	—	4.351	26.921	139.621	56.355	10.135	—
Ukupno:	4.356	158.996	1.425.560	7.563	1.233.000	—	—	28.772	231.021	530.170	406.167	21.321	484.200 t

Kako vidimo vrijednost građevinskih objekata u 1959 g. porasla je za 5.769.380.000 d ili oko 160% u odnosu na 1954 god., dok kod opreme porast vrijednosti iznosi 13.840.000.000 dinara ili oko 50%.

Porast vrijednosti osnovnih sredstava u indeksnim pokazateljima izgleda ovako:

Tabela 3

Opis	1954	1956	1959
Grad. objekti	100	117	160
Oprema	100	271	589
Nasadi	100	307	641
Stoka	100	206	637
Ukupno	100	157	284

Zatim, ako imamo u vidu i druge vrlo značajne preduslove, osobito ove: 1. radničko samoupravljanje; 2. da mi sada imamo već 7 poljoprivrednih fakulteta, nekoliko viših polj. škola i centara za stručnu izobrazbu poljoprivrednih kadrova, velik broj škola za kvalificirane i visoko kvalificirane radnike, pa zadružne škole, te ekonomske i razne industrijske i druge škole, koje također spremaju djelomično kadrove i za poljoprivredu; 3. da mreža poljoprivrednih naučno-istraživačkih ustanova biva iz godine u

* Predavanje održano povodom proslave 100-godišnjice poljoprivredne nastave.

godinu sve efikasnija; 4. da imamo snažan razvoj industrije, koja s jedne strane stvara sve šire i sve povoljnije tržište za poljoprivredne proizvode, a sa druge strane pruža sve bolje mogućnosti za snabdijevanje poljoprivrede mašinama i oruđima, mineralnim gnojivima, sredstvima za zaštitu bilja i stoke i dr.; 5. snažan razvoj čitave naše privrede, što omogućava, da se sve veća sredstva investiraju i u socijalistička poljoprivredna poduzeća, tako da je u vremenu od 1955–1959 god. investirano samo u poljoprivredna dobra FNRJ 146 milijardi dinara; 6. da je sistem plaćanja sve stimulativniji.

Rezultati posljednjih godina pokazuju, da se to sve pozitivno odražava na proizvodnji naših socijalističkih poljoprivrednih gospodarstava, iako još možda ne u dovoljnoj mjeri i ne u svim sektorima, ali tendencije napredovanja su vrlo evidentne. Tako dok je prosječan prinos pšenice u god. 1955. iznosio manje od 18 mtc po 1 ha, u 1959 povišio se na 40 mtc. po 1 ha. Sličan porast prinosa vidimo i kod kukuruza i kod šećerne repe.

Pojedina poljoprivredna dobra daju i vrlo visoke prinose, tako na primjer pogon Brestovac PIK Belje postigao je godine 1947. prinos pšenice Fortunato od 70,4 mtc. po 1 ha na pokusnoj parceli veličine 10 ha. Poljoprivredno dobro Vinkovci postiglo je iste godine sa istom sortom pšenice prinos od 75 mtc. po 1 ha na pokusnoj parceli veličine 1 ha. PK Beograd postigao je 1959 god. 108 mtc po 1 ha na pokusnim parcelama visokorodnih sorata pšenice. Poljoprivredno dobro Vukovar postiglo je 1958 god. na pokusnoj parceli veličine od oko 133 ha preko 111 mtc kukuruza u zrnu po 1 ha itd.

I u stočarstvu pokazuje se napredak u proizvodnji, iako je on sporiji nego u ratarstvu, tako dok se npr.

u god. 1955. dobivalo na poljoprivrednim dobrima prosječno po jednoj kravi 1998 l mlijeka, u god. 1958. dobiveno je već 2573 litre.

Spomenuta veća ulaganja omogućavaju i znatno bolju mehanizaciju socijalističkih poljoprivrednih gospodarstava pa je na njima znatno porasla mehanička vučna snaga. Broj traktora znatno je porastao, dok je god. 1954 udio traktora u općoj strukturi vučne snage iznosio 51%, u 1958. g. iznosi 83%. Sad već mehanička vučna snaga čini preko 9/10 ukupne vučne snage na dobrima.

Naročito je vidan porast potrošnje mineralnih gnojiva. Tako dok je potrošnja mineralnih gnojiva na poljoprivrednim dobrima iznosila g. 1954 - 79 kg po 1 ha, g. 1958. iznosi već prosječno 774 kg po 1 ha. Prema tome, potrošnja je umjetnih gnojiva u ovom kratkom razdoblju na poljoprivrednim dobrima porasla gotovo za 10 puta. Na našim socijalističkim poljoprivrednim gospodarstvima sve više se primjenjuju i najsavremenija tehnološka rješenja i sve više uvode visokoproduktivne sorte i pasmine. Zapaža se i stalan porast produktivnosti rada, kako se to vidi iz ovih podataka:

Tabela br. 4.

	1954	1955	1956	1957	1958
Bruto proizvod	100	110	91	142	179
Radna snaga	100	86	80	89	86
Produktivnost rada	100	130	116	163	211

Prema raspoloživim podacima intenzitet proizvodnje po 1 ha obradive površine porastao je od 1954 do 1958 g. na poljoprivrednim dobrima za 71%. Porast proizvodnje vrlo pozitivno se odražava na povećanju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda, što se vidi i iz ovih podataka:

Tabela br. 5.

Proizvodnost	1956	1957	1958	1959
Pšenica	100	224	252	600
Šećerna repa	100	214	191	470
Meso	100	107	112	172
Mlijeko	100	140	199	262

U 1959 g. tržišni viškovi socijalističkih poljoprivrednih poduzeća učestvovali su u ukupnim tržišnim viškovima sa 44% za pšenicu, sa 48% za šećernu repu, sa 18,5% za meso, 17% za mlijeko itd.

Ako imamo u vidu rezultate nekih analiza rentabilnosti socijalističkih poljoprivrednih gospodarstava i ako uzmemo u obzir, da su osnovni zadaci svakog poljoprivrednog proizvodnog poduzeća: 1. da proizvodi najveće moguće količine određenih poljoprivrednih proizvoda po jedinici površine i grlu stoke; 2. da im proizvodi budu kvalitetni; i 3. da proizvodnja za poduzeće bude rentabilna, a za konzumente jeftina - onda izlazi, da naša socijalistička poljoprivredna poduzeća za sada najslabije izvršavaju ovaj treći zadatak, zadatak u pogledu jeftine i rentabilne proizvodnje.

Izgleda, da je to naročito slučaj kod stočarske proizvodnje. Međutim sve analize troškova proizvodnje, koje su solidnije rađene, pokazuju da je s obzirom na postojeće stanje knjigovodstvene službe, gotovo nemoguće utvrditi, u dosta slučajeva, stvarne troškove za pojedine proizvode pa prema tome ni odnos rentabilnosti pojedinih proizvodnji ni faktora, koji su odlučujući za određeno stanje rentabilnosti. Vjerovatno se zato i može doći na pomisao, da se može postići rentabilnost stočarske proizvodnje u poduzeću ili čak i rentabilnost poduzeća u cjelini, ako stočarstvo (kod internog obračuna) zaračunava ratarstvu visoku, neadekvatnu cijenu gnoja itd. Smatra se, da je ta služba kod pojedinih socijalističkih gospodarstava neefikasna često zato, što ne raspolaže potrebnim raznovrsnim iskusnim specijalistima, a ponegdje i radi toga, što joj se ne pridaje odgovarajući značaj.

Ako stoji ona konstatacija, koja je nedavno istaknuta za Okruglim stolom »Borbex«,* da seljaci mnogo bolje i

* »Borbex«, br. 271, od 13. XI 1960.

brže plasiraju svoje proizvode na tržište, nego neke soc. poljoprivredne organizacije, stoga što imaju bolje informacije o stanju i zahtjevima tržišta, onda izlazi da je i komercijalna služba kod nekih socijalističkih poljoprivrednih organizacija slabo postavljena, da ne raspolaže potrebnim brojnim izvorima informacija o stanju i zahtjevima tržišta i da zbog toga slabo plasira svoje proizvode na tržištu. A dobro je poznato da neko poljoprivredno poduzeće može da ima i vrlo dobro organiziranu proizvodnju, pa da ipak posluje s gubicima, ako ima slabu komercijalnu službu i obratno, da može biti da poduzeće ima i slabiju organizaciju proizvodnje, a da finansijski dobro prolazi, ako mu je komercijalna služba organizirana kako treba.

Neke analize, te razni izvještaji ukazuju na to da se pitanjima ekonomičnosti: štednji živog rada, opredmećenog rada, i racionalnom korišćenju mašina ponekad ne poklanja dovoljno pažnje i da su to u nekim slučajevima uzroci slabijih finansijskih rezultata. Tome treba tražiti uzrok i u pogledu pomanjkanja opće naobrazbe, s obzirom na razvijenost radnih navika i pravilnog odnosa prema društvenoj imovini.

Kad smo kod pitanja rentabilnosti, mislim da je važno napomenuti problem proizvodnje jeftine krme, jer ako imamo u vidu, da je u strukturi cijene koštanja stočnih proizvoda vrijednost krme najveća i vrlo velika stavka, onda je to najbolji putokaz, da na to treba baciti težište u cilju sniženja troškova proizvodnje stočnih proizvoda. Istraživanja na tom polju trebalo bi najizdašniji poduprijeti.

U sklop ovog pitanja sigurno pripada i pitanje faza proizvodnog procesa u poljoprivrednom poduzeću, pa mislim da je sasvim sigurno, da u našoj socijalističkoj državi krupna soc. poljoprivredna poduzeća, koja kako smo vidjeli, raspolažu velikim kapacitetima, ne bi smjela biti »agrarni privjesak« »čistih« tvornica, već bi ona trebala biti u punom smislu tvornice i u pogledu faza proizvodnog procesa. Trebalo bi da proizvode u širokim razmjerima i finalne proizvode. Samo za stvaranje takve organizacije, na širokom planu, potrebno je prethodno izraditi solidne studije a ne elaborate, kakvi se završe za mjesec dana.

Krupna intenzivna poljoprivredna poduzeća, kao što su naša socijalistička poljoprivredna gospodarstva, ne mogu se, kao nekad primitivna ekstenzivna polj. gospodarstva, voditi na taj način da nepismeni ljudi »urezuju u rovaš« potrebne im pokazatelje. Sve službe u poduzeću moraju biti dobro organizirane, snabdjevene potrebnim brojem odgovarajućih vrsta specijalista i opremljene najsavremenijim tehničkim sredstvima: uređajima za brze komunikacije, savremenim računskim i drugim mašinama, ubrzo možda i elektronskim, da bi mogle redovito, potpuno i tačno informirati organe radničkog samoupravljanja o čitavom poslovanju poduzeća, koji bi onda bili u mogućnosti da donose odgovarajuće odluke o potrebnim zahvatima u poduzeću, naročito kad se radi o zahvatima u koje treba mnogo investirati.

Fakulteti i brojne škole, koje mi već imamo, kako sam naveo, a koje se i dalje umnažaju i kvalitetno osposobljavaju, daju, naročito u zadnjim godinama, relativno velik broj stručnih kadrova između kojih je i dobar dio vrlo sposobnih, koji mogu preuzimati i najodgovorniju dužnost u našim socijalističkim poljoprivrednim gospodarstvima, pa im to treba u punoj mjeri i omogućiti i dati im prilike, da mogu u punoj mjeri razviti samoinicijativu.

I poljoprivredne naučne institucije imaju, sigurno, veliku odgovornost i one se prema raspoloživim mogućnostima sve više u tom smislu i preorijentiraju, a da bi uspjesi bili što veći potrebno je da se ta preorijentacija što brže provede, pa treba da im se pomogne u pogledu stvaranja što boljih mogućnosti za rad. Što se tiče ekonomskih istraživanja u tom pogledu, pored potrebnih materijalnih preduslova, smatram da je važno da se tu uspostavi što prije vertikalna organizacija istraživanja, od pojedinih proizvodnih jedinica, preko rajonskih istraživačkih organizacija do republičkih istraživačkih instituta.